

Avointen talojen viikonloppu - Gyergyó - Székelymaa tänään - Transilvanian armenialaiset

Sananjalan Urbact-päiväkirjamerkintö, syyspuoli 2019; kevyesti hiottu tammikuussa 2020.

Gyergyószentmiklósissa (Gheorgheni'issa) tapahtuneen Urbact-työskentelyn hidasteeksi koin vaikutelmien tulvan.

Käsitykseni mukaan kaikki muut Urbact-kaupungit edustavat kotimaittensa enemmistökulttuureja - esimerkiksi Suomesta ei ole mukana ruotsinkielistä kaupunkia eikä espanjasta galegonkielistä. Italian forlilaiset muodostanevat tulkinnanvaraisen rajatapauksen. Gyergyó sen sijaan edustaa selkeästi Romanian kenties merkittävintä vähemmistökulttuuria, székely-unkarilaisia. Itse tunnen erityistä kiinnostusta nimenomaan Euroopan kielivähemmistöjä kohtaan, niitten joukossa keskivertoa enemmän unkarinkielisiä ryhmiä kohtaan ja niitten joukossa puolestaan keskivertoa enemmän juuri székelyeitä kohtaan. Székelyien alueella olin kuitenkin käynyt ainoastaan kerran aikaisemmin, nuorena opiskelijana vuoden 1997 kesän lopulla.

Huomioni vanginneita seikkoja oli häkellyttävän paljon: seudun luonnonolot; unkarin kielen tavaton elinvoimaisuus; székelyväestön asema ja asennoituminen verrattuna parinkymmenen vuoden takaisiin Transilvanian-kokemuksiini; seudulla tapahtunut kouraantuntuva taloudellinen kehitys ja infrastruktuurin parantuminen - ja kiistämättömät taloudelliset ja sosiaaliset ongelmat, jotka helposti jäävät ensivaikutelman varjoon; pattitilanne, johon maan romaniankielisen enemmistön ja unkarinkielisen vähemmistön välinen suhde on ajautunut; Urbact-vierailijaryhmien itsensä monikulttuurinen kirjo; Gyergyón historia («Bejön?!»-tapahtuma tarjosi valtavasti etenkin mikrohistoriaa); Gyergyón väestön uskonnollinen jakautuminen (ehdin havaita ainakin neljän perinteisen kirkkokunnan läsnäolon, vaikka alue lienee Transilvanian keskiarvoon verrattuna vahvasti katolispainotteinen); paikallisen armenialaisväestön tarina (josta lisää tuonnempana); ja niin edelleen.

Kielentutkijalle oli erityisen hämmentävää, että Gyergyón paikallishallinto käytti laajalti ja myös pienyritykset vähäisessä määrin niin sanottua unkarilaista riimukirjoitusta (*magyar rovásírás*). Käyttö oli julkista ja tapahtui aina latalinalaisin kirjaimin laadittujen tekstien rinnalla. Ylivoimaisesti tyypillisin käyttö oli se, että uusimmissa kadunnimikylteissä olivat rinnan katujen romaniankielinen nimi, latalinalaisin kirjaimin merkitty unkarinkielinen nimi sekä riimuin merkitty unkarinkielinen nimi. Mikä on tämän käytön tärkein tavoite?

Kossuth Lajos utca -nimisen kadun kyltistä päättelin, että riimujen merkitsijällä ei aiheesta ole suurtakaan teoreettista ymmärrystä. On vain haluttu huolellisesti translitteroida unkarinkieliset sanat riimuiksi. Toivotaanko väestön todella oppivan vähintään lukemaan riimuja? Tahdotaanko vain osoittaa, että alkuperäisväestöllä (paremmin: **alkuperäisimmällä** väestöllä) on omintakeisia perinteitä, joita on mahdollista käyttää myös nykyaikaisissa asiayhteyksissä? Täysin henkilökohtaisena arvauksena voisin esittää jopa sellaisen tulkinnan, että székelyit nauttivat kiinnittäessään seiniin kylttejä, joissa unkarinkielinen teksti saa olla kahteen kertaan - kun laki vaatii, että romaniankielisen tekstin on joka tapauksessa oltava ensimmäisenä, paikkakunnan väestöjakaumasta riippumatta.

Gyergyólaisten järjestämä kaupunkitapahtuma oli, pinnallisen arvioni mukaan sekä seudun voimavaroihin suhteuttaen, huomattavan hiottu ja varsin monipuolinen. Lisäksi on syytä painottaa, että gyergyólaisten Urbact-isäntien vieraanvaraisuus oli lähes ylitsevuotavaa. Ylöspitoomme käytettyjen hotellien ja ravintoloitten varustelutaso ylitti roimasti sen, mihin olin nuoruudenkokemusteni perusteella varautunut.

Onnistuin jonkin verran seuraamaan paikallisten Urbact-aktivistien keskinäisiä keskusteluja. Suurimmalta osin kyse oli siitä, ettei minua unkarinkielisenä vierailijana osattu ujostella juuri sen enempää kuin jos olisin saapunut vaikka Unkarin Debrecenistä. Silti tunsin itseni hetkittäin salakuuntelijaksi. Minulle muodostui käsitys, että aktivistien tunteet olivat varsin ristiriitaiset. Toisaalta oltiin iloisia järjestelyjen onnistumisesta ja kaupungin asukkaiden selvästi osoittamasta kiinnostuksesta. Minun on perin vaikea arvioida sitä, millaisia kävijämääriä Gyergyóssa on realistista odottaa. Nojaudunkin enemmän arvioon siitä, että luvuista keskenään keskustelleitten ihmisten innostus ja hyvä tuuli vaikuttivat vilpittömiltä. Toisaalta kaupunginhallinnon asenne selvästi harmistutti joitakin aktivisteja. Päätäjät olivat joutuneet tekemään (vaikeitakin) ratkaisuja sen suhteen, missä olisivat tärkeimpänä tapahtumapäivänä läsnä, eikä »Bejön?!»-tapahtumaa voinut pitää voittajana siinä kilvassa.

Erityisen kiinnostavaksi Gyergyószentmiklósissa »Bejön?!»-tapahtuman tekee se, että kaiken edellä kuvaamani keskellä sen pääaiheena oli nimenomaan armenialaiseen kulttuuriin liittyvä rakennusperinne. Suomessa armenialaisista tiedetään varsin vähän, mutta jo lyhyt vilkaisu karttaan herättää kysymyksen: miksi romanianunkarilaiset tietäisivät heistä yhtään sen enempää? Ei Suomessa järjestettäisi - sanokaamme - paikallisten skottilaisten rakennusten esittelypäivää.

Armenialaisilla on pitkä historia vainottuna kansana. Vuosisatojen mittaan armenialaisia on asettunut monellekin maailmankolkalle kauas kotiseudustaan. Muutamia vuosisatoja sitten joukko heitä asettui myös Transilvaniaan, neljälle paikkakunnalle, joista yksi

oli juuri Gyergyó. Tulokkaita oli siksi vähän, että vallanpitäjät eivät kokeneet heitä uhkana. Päinvastoin, taitavina kauppiaina tunnettujen armenialaisten ajateltiin tuovan seudulle vaurautta ja tietotaitoa. Vähä vähältä he sulautuivat ja sopeutuivat ympäristöönsä yhä syvemmin: kieli vaihtui unkariin ja seurakunnat siirtyivät Vatikaanin alaisuuteen itsenäisenä, varsinaisesta katolisesta kirkosta erillisenä kirkkokuntanaan. Siitä huolimatta kansallinen tietoisuus ei kadonnut mihinkään. Tänäkin päivänä Gyergyón armenialaiset pitävät yllä omaa seurakuntaansa ja mielihyvin esittelevät esimerkiksi ruokaperinnettään paikallistapahtumien yhteydessä. Székelyit puolestaan kokevat armenialaisten integroituneen siinä määrin, että kulttuuriero ei aiheuta ongelmallisia jännitteitä. (Viimeisin väite tosin perustuu niin suppeaan haastatteluaineistoon, että kyseenalaistaminen ja lisäselvitys olisivat paikallaan.)

Suomalaisesta näkökulmasta voisin verrata Transilvanian armenialaisia Suomen tataareihin: kohtalaisen kaukaa saapunut, kaupankäynnin alalla kunnostautunut, kooltaan pienehkö kansallinen vähemmistö, joka ei ole ajautunut merkittävään vastakkainasetteluun enemmistön kanssa. Kokemiensa vainojen puolesta heitä voisi kenties paremmin verrata kurdeihin. Taloudellisen merkityksensä osalta taas heitä voisi verrata jopa – skotlantilaisiin. Skotlantilaiset eivät tosin ole Suomessa milloinkaan muodostaneet merkittävää yhteisöä, mutta esimerkiksi James Finlayson on jäänyt Tampereen historiaan hieman samaan tapaan kuin armenialaiset Gyergyószentmiklósin historiaan.

Sanasto

bejön (unk.) [bä+jön] 'tulla sisään, käydä sisään, astua sisään'

Debrecen (unk.) [däbrätsän]

Forlì (it.) [forli·]

Gheorgheni (rom.) [george·ń]

Gyergyó (unk.) [d'ärd'oo]

Gyergyószentmiklós (unk.) [d'ärd'oo+sänt+miklooš]

James Finlayson (engl.) [džeimz finlei+sən]

Kossuth Lajos utca (unk.) [košut lajoš uttsa] 'Lajos Kossuthin katu'

magyar (unk.) [ma'dar]

rovásírás (unk.) [rovaaš+iiraaš]

székely (unk.) [seekäj]